

Den återkommande

Fritänkaren

Nr. 230 Advent 2014

Tjugotredje årgångens första nummer

Innehåll i detta nummer:

Apropå Jan Fridegård, med <i>Klas Lundberg</i>	2
Ayn Rands stora roman	4
Barack Obamas andra bok	6
Kommentar till Stenhammar, med <i>Gunnar Colding</i>	6
Wilhelm Peterson-Berger som diktare	7
Dvoraks Stabat Mater och Requiem i jämförelse	7
Ahasverus minnen, del 139: <i>Kungen</i>	8
Några höstfilmer	10
Några milstenar, december 2014	13
Återupplivningen, del 7: <i>Den italienska tågthrillern och det kritiska pusslet</i>	13
Tålamodsresan, del 3: <i>Manali och vidare</i>	14
Tillbaka till Spiti, del 13: <i>Ett skrämskott</i>	16
Förseningsresa med komplikationer, del 11: <i>Fullmåne i Pelling</i>	17
Kalasresa med förvecklingar, del 1: <i>Inledande motgångar</i>	18
Tsepon Shakabpas epokgörande arbete om Tibet	19

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 10 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 30.11.2014

Copyright © C. Lanciai med medarbetare - **Letnany 252**

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Apropå Jan Fridegård

Det kom ett mail...

– Tänkte bara berätta för dig om en intressant sak som hänt mig nyligen. Och eftersom det handlar om en känd svensk författare, tänkte jag att du kunde vara intresserad! Det gäller Fridegård. Kanske har du som många andra bara betraktat honom som "en av arbetar- och statarförfattarna". Eller "avfärdat" honom som spiritist, vilket ju en del gjort. Själv visste jag inte mycket mer än vad denna etablerade syn förmedlat. Visserligen hade jag läst "Lars Hård" i gymnasieåldern och kom ihåg att jag då tyckte om den, men hade inga andra minnen. Och jag var knappast förberedd på det som väntade mig i våras då jag plötsligt fick tydlig ledning att läsa Fridegård.

Det började förra hösten med att min son Tomas i Göteborg försökte beställa Fridegårds vikingatrilogi till min födelsedag eftersom han trodde att hur den skildrade framväxandet av kristendomen borde intressera mig. Han har läst mycket Fridegård och gillar honom. Nu beställde han dessa böcker som dock av någon anledning inte kom trots att han föresökte flera gånger. Istället köpte han därför en helt annan bok. Alldeles ovetande om dessa försök skulle jag några månader senare slänga papper i tidningscontainern en bit hemifrån och fann då att någon hade placerat tre tillsynes nya böcker högst upp i tidningshögen. När jag tittade närmare efter såg jag att det var tre böcker av just Fridegård. En av dessa var just från vikingatrilogin, en annan var "Porten kallas trång" och den tredje "Lars Hård" som var den enda jag då kände till. När jag sedan berättade detta för Tomas och fick höra om hans misslyckade beställning blev jag förstås både förvånad och glad. För tydligare än så får man sällan ledning! Och jag kan i efterhand konstatera att detta sätt nog var det enda möjliga för att få mig att läsa Fridegård! För hade trilogin kommit fram som Tomas planerat, hade jag definitivt bara börjat läsa lite förstrött i den första delen och stannat där! För med facit i handen kan jag nämligen konstatera att den inte var tillräckligt intressant för att jag då skulle ha fortsatt! Nu med "ledningen uppifrån" blev det en helt annan sak! Och en ytterligare rolig bekräftelse kom när jag fann en hel serie med Fridegårdböcker; 25 st som getts ut på 1970-talet av Wahlström-Widstrand på ett loppis fem minuters promenad hemifrån, och som jag bara betalade 250 kronor för.

Sedan kompletterade jag med några ytterligare inköp på nätet så att jag fick tag i så gott som alla hans ca 35 böcker. Nu har jag läst dem, och flera av dem två gånger. Och jag förstår också varför jag behövde läsa dem. För Fridegård visade sig vara en riktig själsfrände som jag omedelbart kände förtroende för. Och han är främst av allt en andlig sökare. Officiellt är han förstås "bara" arbetar- och statarförfattare, men det är väl inte annat att vänta sig i ett sekulärt land som vårt. Finns inte Gud, kan ju inte heller ett gudssökande tas på allvar! Och nästan alla kristna avfärdar honom som spiritist eftersom hans förutsättningslösa sökande även ledde honom in på ett antal seanser på 50-talet.

Hur var det då med Fridegårds hårda kritik av kyrka och kristendom? Jo, den är hård och rättvis. Men Fridegård är i motsats till så många andra ärlig och öppen nog att erkänna "sanningen" oavsett varifrån den kommer! Se t ex i bifogade citatsamling hur han beskriver "mötet" Nathan Söderblom. Det som är särskilt intressant med alla hans böcker är den självvrannsakan som genomsyrar dem. Visst är han hård och skoningslös i sin kritik mot samhälle och "överheten", men ännu hårdare är han alltid mot sig själv! Och han kritiserar ingen annan utan att först låta samma "dom" gå över sig själv. Dessutom är han som sagt fullständigt ärlig i sitt sökande och redovisar öppet, särskilt i sina senare böcker, många intressanta dialoger mellan "höga och låga röster" inom honom själv. Hans söker absolut Gud, men gör aldrig anspråk på att förmedla något sådant.

När jag nu läste alla Fridegårds böcker gjorde jag det i stort sett i kronologisk ordning. Och då jag ju inget visste om hans andliga sida, roade jag mig med att i början nedteckna diverse "andliga citat" från läsningen. Fast så småningom upptäckte jag som sagt att hela hans inställning utgjorde ett "andligt sökande", så att det hade blivit nödvändigt att ibland nästan skriva av hela böcker om jag ville vara konsekvent! Så citaten är bara från de tre eller fyra första böckerna tror jag; möjligen några till. Dessutom en liten historia, Aprildag, från boken "Larsmessa".

Som ganska ensam i mitt idoga sökande blev jag förstås glad över denna nya och oväntade bekantskap med en själsfrände som jag vet att jag har en hel del att lära mig av. Fast att ha fått böckerna på just ett sådant sätt betyder kanske ännu mer. För det blir då också en bekräftelse på att vara "sedd"! Människor idag strävar mest till att bli sedda av varandra, och ofta av så många som möjligt, men att

vara sedd av Gud eller från "den andliga världen" är förvisso något helt annat och betydligt mera värt! Åtminstone om man söker sanningen.

Liksom jag själv hade Fridegård ingen längtan ut i världen, utan han nöjde sig med att "gräva där han blev placerad". Tror att han bara gjorde en enda resa utanför Norden. Det var en resa till Tjeckoslovakien i mitten av 60-talet då han blev utvald till något slags kulturellt ombud och accepterade med tvekan. Han berättar om den resan i boken "Tre stigar" (1967). Så Fridegårds resor går istället "inåt", även om han förstås skriver mycket om trakten kring Enköping där han växte upp.

Så man kan nog säga att ditt eget resande och dina spännande resereportage står i stor kontrast till det som Fridegård skriver om. Och ibland kan jag undra lite över vad du egentligen söker efter under alla dina resor! För på många sätt tycks ju erfarenheterna under dina resor upprepa sig en hel del. Detta inte alls sagt som kritik, utan jag är mest förundrad över din drivkraft år efter år! För själv räcker min drivkraft inte längre än till de närmaste omgivningarna! Och när jag läser om alla praktiska problem som uppstår under dina resor förundras jag över att du trots allt orkar fortsätta.

Nu en helt annan sak. I majnumret av Fritänkaren står under rubriken Uppbrott en karaktäristik av Sverige och svenskarna som Maja gav. Den kritiken förefaller otvivelaktigt både sann och träffande. Fast jag vill förstås inte nöja mig med att detta konstaterande, utan frågar mig varför det nu har blivit så! För det är just sådana frågor jag nu sysselsätter mig med. Och jag tror att det finns ett samband med "övergivandet av Gud"; alltså sekulariseringen som nog gått längre i vårt land än någon annanstans. Oavsett vad man kallar Livets källa och upphov, går det nog inte att komma ifrån att vi ständigt är beroende av denna urkälla till liv. De som vet säger att vi ständigt tar emot liv från denna källa, och gör vi inte det dör vi! Detta gäller såväl individer som länder. Stänger vi dörren till Gud, avskärmar vi oss också från delar av livet. Fast vi har idag kollektivt blivit så indoktrinerade att vi inbillar oss att vi istället vunnit något på att "säga nej till Gud"! Det är en enorm illusion. Och det stereotypa i vårt folk, liksom beroendet av regler och statistik är en direkt följd av att vi just stänger dörren till Gud. Idag påminner nog vår officiella attityd till religion och andlighet en hel del om den som förr rådde i Sovjet. Nämligen att sådana former av vidskepelse och övertro behärskade människorna innan de blev upplysta av vetenskapen! Idag behövs den självfallet inte längre!

Dessa ensidiga påståenden kanske verkar lite provocerande, men det handlar bara om ett spontant uttryck av mina tankar där jag just nu befinner mig! Så det handlar alltså inte om att jag söker någon form av bekräftelse eller ens vill ha gensvar! Självfallet får du gärna svara, men jag söker som sagt ingen dialog "

"Tack för detta, Klas. Mycket intressant. Bara en kort kommentar mellan varven: Jag har inte läst mycket av Jan Fridegård själv, men det lilla jag läst, främst "En natt i juli", blev jag oerhört imponerad av, och jag ser fram emot att när jag får tid äntligen kunna läsa mera av honom. Jag har alltid haft den djupaste respekt för honom, inte minst för hans andlighet, som åtminstone på sin tid var unik i Sverige."

Det blir förvisso anledning att återkomma till Fridegård.

Det intressantaste med detta mail var dock hans undran över att jag år ut och år in (nu under 22 år genom 34 resor) underkastat mig svårartade prövningar och strapatser för ett okänt syftes skull och hans frågan vad som driver mig. Jag mindes då min Kashmirivän i Delhi, som skämtsamt frågade mig om jag visste vad Indien betydde. Jag kunde inte ana vad han menade, men svaret var: "*Never again!*" – "Aldrig mer!" Jag mindes också min tyska turistvän för länge sen på Indira Gandhis flygplats, som svårt medtagen menade, att "resa i Indien är ett hårt arbete".

Vad som varje år drar mig tillbaka till detta förskräckliga land är dess andlighet. Vi har ingen sådan andlighet i Europa. I synnerhet Sverige är ett extremt sekulärt samhälle som i praktiken nästan utesluter andlig strävan och verksamhet, vilket dess ökända kulturfientlighet understryker. Jan Fridegård strävade i motsatt riktning och blev för detta förtalad och föraktad, liksom Dag Hammarskjöld när hans "Vägmärken" kom ut. Närmast andlighet i Europa kommer man i Grekland genom dess alltjämt sedan Antiken levande filosofiska mentalitet.

I Indien startade den första skrivna kulturen, och världens äldsta levande religion har aldrig avbrutits eller ersatts där utan är efter 3000 år mera levande än någonsin med sin mysticism,

symbolism, panteism och oöverskådliga mytologi, men denna religion kom från bergen. Ju högre upp i bergen man kommer, desto högre andlighet träffar man på, desto innerligare kultur, desto bättre människor och desto högre respekt för livet. Det är detta som på nytt drar mig till de högsta och vackraste bergen varje år, för förnyelsen av det andliga arv som jag bär med mig i själen och som i Göteborg nästan aldrig fått existera annat än i motvind och motgångar.

Därmed kan jag passa på att förtydliga Fritänkarens giv. Nästan alla dess skrifter finns tillgängliga på nätet i två versioner, dels på min hemsida i vanliga pdf, www.fritenkaren.se, och dels på [issuu.com, www.issuu.com/lanciai/docs/](http://www.issuu.com/lanciai/docs/), också i pdf men i annan layout, som både kan skrivas ut, laddas ner och läsas i vilken storlek man vill, som e-böcker, och allt är gratis.

Jag har aldrig varit någon affärsman och aldrig varit intresserad av pengar. Därför har jag aldrig gjort reklam för mig eller någonsin ägnat mig åt något sådant som marknadsföring. Det är kanske delvis mitt totala ointresse för profit som smittat av sig på de bokförlag jag under 45 år för sakens skull försökt få att ta hand om mina böcker, då jag aldrig velat vara påstridig, påtvingande eller påflugen utan bara försiktigt presenterat dem, medan förlagen överlever genom aggressiv marknadsföring, som jag är allergisk emot. Emellertid får de nu svårare och svårare att överleva, då digitalismen håller på att slå ut dem eller åtminstone riskerar deras existens, medan jag där ligger tämligen långt framme och kan konkurrera med dem genom att själv sälja mina böcker gratis.

Novellerna och romanerna, reseskildringarna och essayerna behöver inte någon närmare förklaring, de följer sina genrer, medan dock dramerna kan kräva en förklaring. Nästan alla dessa dramatiseringar är av verk som redan är skrivna, vanligen romaner, till exempel Selma Lagerlöfs och Dostojevskijs, Victor Hugos och Robert Louis Stevensons, men de är inte bara pastischer. Dramatiseringen av ett redan skrivet verk intresserar mig inte alls om jag inte kan se hur jag kan tillfoga det andra finesser, nya infallsvinklar, extra ingredienser och något som kan lyfta fram det på ett nytt sätt. Så arbetade även diktaren bakom Shakespeare, hans Romeo och Julia och Otello var redan skrivna, men dramatikern såg hur han kunde göra det på ett annat sätt som kunde göra det hela ännu intressantare. Att filma en historia rakt av är inte intressant, men att berätta en historia på ett nytt sätt är alltid intressant, då det bidrar till att hålla historien inte bara levande men att ge den nytt liv och mera liv och ett ännu rikare liv.

Allt detta apropå Jan Fridegård.

Ayn Rands stora roman

Hon arbetade på *The Fountainhead* i sju år och började egentligen inte skriva den förrän hon redan hade tänkt ut och planerat varje detalj. Hon började med karaktärerna, och småningom tog det hela form. Genom dess noggranna planering och beräkning omsorgsfullhet är den närmast arkitektonisk i sin konstruktion, och hur passande är det inte då att hela romanen är en roman om arkitektur! Men vilken arkitektur! Fastän den handlar om skyskrapor, så är det närmast en katedral som denna litterära tegelsten utgör. Naturligtvis blev den refuserad i årtal innan den kom ut, men när den väl kommit ut blev den ganska snart erkänd som det mästerverk den är och började genast intressera filmindustrin. Hon fick själv skriva filmmanuset, men även filmen kom inte till förrän efter ett antal år.

Vanligen brukar filmer utgöra en broschyr eller i bästa fall en illustration av den litterära förlagan, men i detta fall matchar filmen boken ganska bra, kanske främst genom att Ayn Rand själv fick skriva manuset. Ändå är det intressant att jämföra filmen med boken, och naturligtvis finns det en hel del i boken som filmen inte kunnat få med.

Filmen kulminerar i den stora rättegången mot arkitekten Howard Roark sedan han med noggrant placerad dynamit rivit ett helt kvarter som han själv ritat, men i boken förekommer det två rättegångar. Den första rättegången mot honom handlar om ett tempel som han engagerats för att rita och bygga som ett slags filosofiskt universaltempel, medan resultatet blivit så olikt vad beställarna tänkt sig och så kontroversiellt i sin modernistiska extremism att de stämmer honom, medan han vägrar försvara sig, blir fälld och får byggnaden riven med stort skadestånd.

När han andra gången ställs inför rätta är situationen en helt annan. Hans kollega Peter Keating har bett honom rita kvarteret för honom och lösa alla dess problem, då Peter själv inte varit vuxen uppgiften och därför, som ofta tidigare, begärt hjälp av Roark, som ställt upp inför den utmanande uppgiften men på villkor, att hans ritningar följs till punkt och pricka utan några förändringar.

När kvarteret står färdigt visar det sig att andra intressenter än Keating ändå smugit in vissa förändringar här och där, så att det inte alls längre är troget ritningarna. Roark blir förbannad, anser kontraktet brutet och spränger alltsammans i luften. Hans skapande idealism har trampats under fötterna, och han anser sig ha rätt att hämna och hävda sin rätt som skapande konstnär.

I filmen blir denna rättgång den stora finalen, men i boken är den bara ett litet kort kapitel mot slutet, där dock Roark enkelt, tydligt och klart redogör för den skapande individens rätt mot samhället. Detta blir sedan utgångspunkten för Ayn Rands filosofi, som hon utarbetade under senare delen av sitt liv, hennes så kallade objektivism.

Emellertid kan man komma med kritiska synpunkter. Roark är hård och kall och nästan opersonlig. Det är något fränstötande med honom, som om han hånade hela världen och föraktade den, vilket han också gör men utan att göra något väsen av det, då han är hopplöst men självklart överlägsen. Ayn Rand har försökt inkarnera själva skapelsekraften i denna fullständigt kompromisslösa arkitekt och göra honom till ett manligt ideal, och till stor del lyckas hon, men han förblir kall och nästan opersonlig. Hans skyskrapor är oändligt imponerande men kalla och hårda. Det finns nästan ingen mänsklig värme alls i hela boken. Hans skyskrapor och modernism må vara hur imponerande som helst, men de förblir kala och ödsliga.

För att förstå henne måste man gå till hennes tidigare bok, hennes första roman *We the Living*, som handlar om hennes egen bakgrund. Här är den verkliga uppgörelsen med det omänskliga samhället. Det är en fasansfull skildring i all sin konsekventa och stenhårda realism av det sovjetiska samhället på 20-talet före Stalins entré, ett samhälle av bara fruktan, omänsklighet och hyckleri som ständigt blir värre, och som vältaligt framstår i hela sin absurda fasa inför Andrej Taganovs självmord. Han är själv den yttersta produkten av det sovjetiska samhället, en mönstersovjetmedborgare, högt uppbytt och ett idealiskt föregångsexempel, men han blir samtidigt ett offer för hela den makabra bluffen av ett skräcksamhälle som krampaktigt försöker framställa sig själv som ett paradiset, medan det bara är en köttkvarn som slukar sina medborgare levande. Romanen är inte självbiografisk, men den avslöjar på ett tidigt stadium redan i början på 30-talet och långt före Stalinprocesserna hela den morbida lögnen av det kommunistiska samhället, som genom sin omänsklighet är dömt från början.

Det var från detta samhälle Ayn Rand (Alisa Zinovjevna Rosenbaum) flydde som 20-åring 1926 för att skapa sig ett helt nytt liv och en helt ny personlighet som amerikanska, och det är svårt att i 1900-talslitteraturen hitta en mera amerikansk författare än hon. *We the Living* är en realistisk skräckroman om den mest omänskliga tänkbara sociala verklighet som var ett faktum i Ryssland och ännu är det i Kina, men i denna roman finns det en hel del mänsklig värme, och dess kärleksskildringar är rörande och genuina. Bara inledningen i den andra delen, där hon skildrar Sankt Petersburg eller Petrograd, som det då hette, är en oslagbar kärleksförklaring till en stad, som man aldrig glömmer. Det är väl hennes enda men desto starkare utslag av poesi.

Men allt detta mördades för henne, romanens kärleksdrömmar förtärs av samhällets omänskligt grymma kollektivism, som urartar till en grottekvarn av robotar där alla är livegna slavar och dömda som offer, och båda hennes älskare förintas om dock på olika sätt – Andrej väljer självmord som den enda möjliga konsekvensen av sitt liv, medan Leo överlever men blott som apatisk skugga som aldrig mer kan bli sig själv, vilket nästan är ännu grymmare.

Hon fann ett nytt samhälle i Amerika, där hon fann frihet till att försöka förverkliga sina ideal, som så fullständigt krossats i Ryssland, men hennes skapande kraft och personlighet är ärrad och härdad och kallhamrad av erfarenheterna i Sovjetunionen. Den skapande kraften har överlevt och det heroiskt, men den traumatiska smärtan är hårt begraven under fasaden av kalla skyskrapors hårda och okänsliga överväldigande torn av iskallt stål.

Se även vår utförliga artikel om hennes liv och verk i nr 228.

Barack Obamas andra bok

Han skrev den när han blivit senator 2005, och den är i många avseenden ett mognare och intressantare arbete än den första, som mest lyfts fram av ren ungdomlig entusiasm och social idealism, typisk för en knoppande politiker. I den andra boken *The Audacity of Hope* har han redan någon erfarenhet och de värsta kampåren bakom sig och kan se framåt med någon realistisk klarhet. Den är mera njutbar än den första, då den framför allt bärs fram av ett mycket angenämt språk och behaglig stil, som gör att man ogärna lägger den ifrån sig förrän man fullbordat den. Särskilt intressanta är de båda kapitlen mot slutet (7 och 8) om hur han betraktar rasfrågan och världen utanför Amerika. Som uppväxt i tre så olika länder som Kenya, Indonesien och Hawaii har han ett unikt perspektiv på världen utan motsvarighet hos någon tidigare president, dessutom är han delvis färgad, vilket ger honom ett lika unikt och nyktert perspektiv på raskomplexet, så inom dessa båda områden, rasfrågan och utrikespolitiken, vet han vad han talar om. Det kunde man knappast säga om någon annan amerikansk president efter Kennedy.

Vad han inte berör med ett enda ord är hans nästan handikappade utgångsläge med en muslimsk och färgad farfar och med nästan inga beröringspunkter med det geografiska USA, där han nästan överlag bland republikaner betraktas inte bara som en främling utan som en inkräktare. Detta bekymrar honom inte alls, utan han har sina mål klara och följer dem spikrakt, hans idealism är hans vägledning som visar honom vilket rakt spår han har att följa och som med sin klarhet har den fördelen med sig att han knappast kan köra vilse eller spåra ur eller få motorstopp. Han vet vad som är rätt, han är nogga med att ta vara på den medvetenheten och är inte okritisk mot USA och dess många misstag sedan Kennedys död hur mycket han än älskar sitt Amerika, vilken kärlek är helt spontan och ärlig och hans starkaste drivfjäder. Det är bara att fortsätta önska honom lycka till med den förhoppningen, att han liksom Jimmy Carter efter sin ämbetsstid fortsätter att vara lika aktiv som tidigare och inte som George W. Bush bara blir efter som en intetsägande föredetting.

Wilhelm Peterson-Berger som diktare

Wilhelm Peterson-Berger var som de flesta begeistrade svenska och nordiska kompositörer under 1800-talet fullständigt betagen och frälst av Wagner och gick mer än frivilligt i dennes ledband i orienteringen och det fortsatta danandet av den moderna musiken, men i motsats till de flesta wagnerianer hade Peterson-Berger inga som helst anlag för att gå till överdrift. Han hade sina egna klara ideal från början och höll sig konsekvent till dem utan excesser och odlade i stället hellre en rigorös självdisciplin.

Det är denna som kommer mest till uttryck och det med imponerande behärskning i det versdrama som han själv diktade som underlag för sin opera "Arnljot". Det är ett diktverk som heter duga. Wagner var själv en ganska tafflig diktare helt utan självkritik och nöjde sig med att i stort sett bara skriva på som det föll honom in, så att hans texter framstår som pekorala när de granskas separata från musiken, men i Peterson-Bergers kärva vikingadikt möter man en helt annan karaktär, som direkt för tankarna till de gamla isländska sagorna och deras eddor och andra fint och ytterligt konstmässigt flätade diktverk, som om han direkt fortsatte i den traditionen.

Stoffet kommer från Snorre Sturlason i hans saga om Olav den Helige, men en annan bearbetade ämnet före Peterson-Berger. Det var den väldige Björnsterne Björnson, som gjorde Arnljot Gellinge till huvudämnet för ett diktverk. Detta har Peterson-Berger byggt vidare på och sedan sin opera därpå, som med sin intressanta handling, sin djupa psykologi och människokarakteristik, sitt och äkta naturromantiska pathos och sin gestaltning av ett djupt tragiskt och mänskligt öde är så fängslande än idag, att det blivit Sveriges mest spelade opera, som nästan årligen framförts på Frösön utanför Östersund sedan nästan 80 år tillbaka.

Dramat kan utan vidare jämföras med liknande diktverk som J.J.Wecksells "Daniel Hjort" och Ibsens "Brand" och står utan tvekan på samma nivå som dessa, om man dock i "Arnljot" i stället för Wecksells Shakespeareanda och i stället för Ibsens överväldigande och kompromisslösa självförhåvelse

finner en kärv och övertygande nästan isländsk äkthet i levandegörandet av vikingatidens mentalitet och primitiva men oändligt sköna ädelmod i den dubbla konflikten mellan naturreligion och kristendom samt mellan egots och samvetets krav.

Kommentar till Stenhammar, av Gunnar Colding.

”Du gör en bra och matnyttig analys av hur t.ex. "tekniska" fugor riskerar att skymma musiken. BACH skrev en mer transparent (barock) musik, varför hans fugor blev mer njutbara än de romantiska dito som kom senare. Då ju Bach "bara" var en kyrkomusiker, måste man förlåta honom för eventuella fugatomissbruk. Han var ju ändå underställd den oromantiska och missunnsamma kyrkans moraliska tvångströja. Därför kan man gott säga med facit på hand, att fugaverktyget därefter borde ha ersatts av kontrapunkten som ett kompositionstekniskt avancerat "hjälpmedel" för att framkalla rysningar hos en mer kunnig musikpublik... Åtminstone efter Brahms, som t.ex. i Cellosonaten i e-moll sista satsen visar upp en fuga, som i alla fall fungerar utan att ta död på musiken. Vad jag förstår medger nämligen kontrapunkt en friare hantering av musikgrammatiken, så att det klingande slutresultatet hela tiden kan optimeras. Ett lyckat värstingexempel på det sistnämnda torde vara sångkvartetten i sista akten av Verdis opera Rigoletto!

Bruckner och **Stenhammar** gömde sig däremot bakom fugaformen utan "giltiga" orsaker. Därför misstänker jag att dessa herrar, oavsett Christians hyllningar, helt enkelt hade för lite att säga mänskligheten inom det romantiska segmentet. Samtidigt kunde de tydligen inte låta bli att visa musikeliten att de minsann kunde skriva svåra fugor för stor orkester... Jämför också hur alltför många människor på den tiden var väldigt duktiga på att gömma sig bakom formaliteter, titlar och rang snarare än att visa vem man var, inte minst känslomässigt. Därför hävdar jag att ovan nämnda tonsättare får skylla sig själva för att H. Alfvén (och K. Atterberg när han väl spelas) överträffar t.ex. Stenhammar i förmågan att beröra publiken känslomässigt, vilket alltså är musikens primäruppgift. Att "beröra" intellektet är litteraturens och filosofins primäruppgift. Att sådan beröring sedan kan smitta av sig på känslorna blir en bonus... Varför alltså gå en omväg till känslorna, när naturen gett oss direkt-access till dessa via musik och bild? Jo, det är just vad svenske Prof. Töres Theorell bevisat i sin kognitionsforskning, om nu någon tvivlar på mitt påstående...

Till slut, titta på hur fantasilösa – blodfattiga manus som härjar i gamla svenska svartvita långfilmer, fulla av "God dag direktörn och Adjö då direktörn" och liknande nonsensreplikor som inte förde handlingen framåt, snarare tvärtom. Undantag kanske fanns, men dem håller Christian säkert reda på..."

Dvoraks Stabat Mater och Requiem i jämförelse

Stabat Mater, den gamla medeltida dikten om modern som stod vid korset med sargat hjärta, och *Requiem*, den katolska dödsmissan, är de båda största utmaningarna inom den sakrala musiken för en kompositör. Det finns många *Stabat Mater* och många *Requiem*, men få kompositörer har gett sig på båda delarna. Till de berömdaste *Stabat Mater* hör Pergolesis och Rossinis, och till de berömdaste *Requiem* hör Mozarts och Verdis, men ingen av dessa fyra kompositörer gav sig på båda utmaningarna. Det gjorde däremot den obskyre och ödmjuka skomakarsonen från norra Tjeckoslovakien, Antonin Dvorak.

De är mästarsens båda huvudverk i den sakrala genren, och fastän de båda ger uttryck för kanske den djupaste fromheten i något 1800-tals sakralt verk är de extremt olika varandra.

Hans *Stabat Mater* började komponeras när hans dotter Josefa dog 1876. När hans två andra barn också dog blev det för mycket, och därav uppstod den nästan hjärtekrossande innerlighet som besjälar hela första delen av verket. Det är mycket enkelt i sin uppbyggnad, nästan barnligt i sin nakna rena melodik, men av dessa enkla teman bygger han en förkrossande katedral av stämningar och sorg, av

den djupaste fromhet och de smärtsammaste böner. Kompositörens fromhet går inte att ta fel på. Detta enkla verk måste nästan röra vem som helst till tårar.

Hans Requiem komponerades ungefär 14 år senare och markerar portalen till hans fullaste mognad. Mellan de båda verken ligger mer än 60 andra opus. Till skillnad från de överväldigande utgjutelserna i Stabat Mater är hans Requiem koncist och koncentrerat från början till slut, formen är fulländad, orkestreringen rik och fullödig, ingenting fattas rent tekniskt, musikaliskt är det ett fullmoget mästerverk, men trots dess tekniska överlägsenhet så finner man även här den nästan totala fromheten, ödmjukheten och den utomordentligt djupa religiositeten.

Endast Bruckner närmar sig samma religiösa djup i sina religiösa kompositioner som Dvorak, men Dvorak är mera innerlig och ärlig och levande i sin varma och djupa fromhet. Bruckners symfoniska katedraler går inte att ta fel på i deras kosmiska storhets religiösa universalism, men de är alltför formalistiska för att bli riktigt levande och mänskliga, medan Dvorak är just desto mera mänsklig i sin naiva men gränslöst uppriktiga religiositet, som på ett förunderligt sätt båda hans stora religiösa verk, fastän de temperamentsmässigt är så diametralt motsatta varandra, ändå förmedlar, som om Dvorak utan att egentligen ha haft någon direkt ambition därtill lyckats skapa den fulländade romantiska kyrkomusiken.

Abasverus minnen, del 139: Kungen

Hertigen tog nedlåtande emot mig med ett överlägset övermod, som inte gick att missförstå: Han var farlig. Det visste alla, och ändå riskerade de flesta livet för att få tjäna honom och göra karriär under hans segerrika fana. Det gick inte att förneka att han var skicklig och duktig och nästan överlägsen i allt, men samtidigt inspirerade han en sådan fruktan hos alla, att de från början var övertygade om att de riskerade livet i hans tjänst – och gjorde det nästan bara därför ännu hellre.

Men min bön hade gått fram, och han hade beviljat den, om dock med något av ett hån, som om han föraktade mig för att jag alls kunde begära något sådant.

”Förstår du inte att hans dagar är räknade? Han var otillräknelig från början, och ingenting kan förändra hans öde till det bättre, bara till det sämre, som det har gjort under hela hans liv.”

”Jag skulle ändå vilja ge honom en chans, om ni inte misstycer,” hade jag vågat insistera, och hertigen hade ingenting att förlora på det. Han visste att jag var ofarlig, och om jag var så dum att jag propsade på något så meningslöst som att kasta bort tiden på ett patetiskt sjukbesök hos en praktiskt taget döende gammal man, så fick jag stå för konsekvenserna själv. Ungefär så resonerade han antagligen.

Så jag fick träffa kungen, där han satt i ett oändligt vemod av kronisk tristess i det rum som blev hans sista, en viloplats och förrum till döden i form av ett fängelserum i Tower i London.

Naturligtvis visste han inte vem jag var, men ändå såg han liksom med en gång på mig som med ett igenkännande, som om jag var personen han hela livet hade väntat på. Så kändes det, när han vände sina förväntansfulla blickar mot mig, inte som om han väntade sig något mirakel, men som om jag om någon kunde bereda honom någon förklaring till hans öde. Jag tänkte genast, att jag alltid kunde försöka mitt bästa.

”Hur står det till, ers majestät?” tilltalade jag honom höviskt, men han undanbad sig genast alla krumbukter.

”Jag är inte något majestät längre och har egentligen aldrig varit det. Har ni kommit för att beklaga mig eller håna mig?”

”Varken eller, men eftersom jag hade ett tillfälle ville jag inte missa chansen att besöka er.”

”Och varför tror ni hertigen beviljade er önskan?”

”Det undrade faktiskt jag också.”

”Därför att han vet att ni i så fall troligen blir den sista person som får se mig i livet.”

”Hur så?”

”De tänker mörda mig.”

Jaså, tänkte jag. Det är förföljelsemani han lider av.

”Varför tror ni det?”

”Jag vet det.”

”Hur vet ni det?”

”Jag har alltid vetat det. Jag har alltid vetat att jag skulle sluta så här.”

”Menar ni att ni varit fatalist hela livet?”

”Jag föddes till konung av England och Frankrike utan att jag visste någonting om mig själv. Först gradvis som barn stod det klart för mig att jag fötts till den högsta ställningen i världen utan att jag gjort något för att förtjäna det, och då kände jag genast, att jag kommer att få betala för det här, just för att jag inte förtjänat det.

Det gick väl bra så länge jag var barn och växte upp, hela världen skämde bort mig, jag var tidernas gullpojke, och ingenting kunde rubba min ställning. Och så blev jag krönt till kung högtidligen och bortgift med den bästa drottning någon kunde få, men i motsats till mig var hon härsklysten och tålde ingen konkurrens på området. All den makt jag fötts till och som tillkom mig allenast, och som jag egentligen aldrig varit intresserad av, tog hon över och på sig att förvalta i mitt ställe, och hon var åtminstone handlingskraftig, men hon skulle aldrig ha gjort sig av med min farbror Humphrey. Se nu vem de fick till hertig av Gloucester i hans ställe.”

Det var verkligen en drastisk förändring. Hertig Humphrey av Gloucester hade i allt varit en värdig efterträdare som regent till sin legenadariske bror, segraren vid Agincourt mot en överlägsen övermakt, och som sedan vunnit hela Frankrike åt sin son, bara för att själv dö knall och fall av ett blödande magsår. Men hans lillebror hertig Humphrey hade övertagit rikets tyglar och skött dem exemplariskt med god ordning och organisation och bara gjort gott för landet, tills drottning Margaret ansåg att han var i vägen och inte gav sig förrän hon fått bort honom. Hon hävdade att kungen måste få regera själv, men vad hon menade var att det var hon som skulle få regera.

Och så gick det som det gick. Hennes övergrepp ledde till opposition och rosornas krig, det värsta och längsta inbördeskriget i Englands historia, där egentligen ingendera sidan vann utan att genast förlora igen, så att York och Lancaster hela tiden lyckades störta och ersätta varandras regeringar, tills Richard av Gloucester genom sin hänsynslöshet och sina dyrköpta segrar kunde besegla huset Lancasters öde med att sätta Henrik VI i Towern och mörda hans ende son, medan den fördrivna drottning Margaret fick klara sig bäst hon kunde i en spöktillvaro i fullständig ensamhet överlevande sig själv. Men jag fick åtminstone träffa kungen till slut, eller vad som var kvar av honom, som inte var mer än en vemodig skugga. Men han var helt klar över sitt öde och liksom förlikat med det från början, ty han klagade inte utan bara bekräftade att allt vad han vetat i hela sitt liv hade slagit in.

”Varför tror ni Richard av Gloucester släppte in er? Kan ni gissa det?”

”Varför inte om inte av nåd?”

”Är ni så naiv? Det var naturligtvis för att tillfredsställa sin sadistiska grymhet och ge er nöjet att få se mig livslevande under mitt livs sista ögonblick innan han tar livet av mig. Vi är alla i hela landet offer för hans grymhet, och han njuter av det. Det är därför vi är det.”

”Ändå klagar ni inte över den orättvisa som vederfarits er utan verkar tvärtom ganska liknöjd inför ert öde.”

”Endast den som själv skapar sitt öde kan bemästra det. Jag gjorde ingenting för att bli kung, medan jag lät alla andra som ville det härska i mitt ställe, då jag egentligen inte alls var intresserad. Så när det sedan gick illa för alla i landet var det åtminstone inte mitt fel, utan det var enbart de andra som fick ta ansvar för det, och det var uteslutande huset Yorks. Jag tror att de kommer att få sota för det lika mycket som jag, fastän jag är utan skuld.”

”Varför ville ni då inte regera?”

”Därför att politik och makt är något sjukt. Se vilket elände det har ställt till med för båda våra länder. Hundra års krig! Jungfrun av Orleans och förföljelsen av henne! Alla de tusentals familjer som berövats fäder och bröder och söner! Bara förstörelse och död i hundra år för England och Frankrike! Tror ni jag var så galen att jag ville ta ansvar för det, när jag såg att det bara handlade om krig och våld och egoism och självförhävelse i fåfångans vanvetliga namn? Nej, jag vågar berömma mig av att jag var för klok för det, vilket kanske blir mitt livs enda bestående berömmelse, hur litet den än är värd.”

”Det bekräftar mina misstankar. Fastän ni var en svag och vacklande kung som egentligen aldrig kunde företa er någonting var ni klokare än någon annan i hela Frankrike och England.”

”Tack för det. Det låter nästan som ett erkännande.”

”Jag måste i sanningens namn ge erkännande åt er mänsklighet i en omänsklig värld av, som ni säger, bara krig och förstörelse.”

”Det är det jag menar. Så ni kommer att vittna om mig för framtiden, att jag åtminstone aldrig deltog i någonting ont?”

”Lita på det.”

”Det räcker, mina herrar!” hörde jag hertigen av Gloucesters barska och något hesa röst plötsligt avbryta oss, varpå han slog upp celldörren och eftertryckligt visade mig vägen ut. Jag hade ingenting annat att göra än att lyda.

”Min konung, jag blir inte ensam om att värna om ert minne,” sade jag till den melankoliske gestalten, en gammal man som ändå på något sätt aldrig hade vuxit upp.

”Tack, min vän,” sade han och vände sig bort liksom för att överlämna sitt liv åt hertigens händer, och jag såg honom aldrig mer.

Mycket riktigt, hertigen mördade honom själv följande dag, varpå han i princip så småningom mördade hela resten av sin familj, så att han äntligen själv kunde bli konung som kronan på sitt livs ambitioner, vilket han fick förbli i två år, innan han fick hela landet emot sig och stupade i strid mot maken till sin brorsdotter, som fick samma konunganamn som den tragiske Henrik VI, ett offer för sin egen oförtjänta ställning, men icke längre Lancaster utan Tudor.

Några filmer

Under de senaste fem veckorna i Indien såg vi inte en enda film, men vi kan ändå recensera några, som vi såg innan.

Som motvikt till vår recension av den kontroversiella sextimmarsfilmen ”*The Greatest Story Never Told*” om Hitler, ett försök till konstruktiv men ensidig belysning av nazismens positiva aspekter, bör vi även behandla den brittiska ”*The Rise of Evil*”, som är nästan lika lång och som bara behandlar nazismen fram till 1933 och alltså avslöjar hela bakgrundshistorien och varför nazismen blev som den blev. Framlidne Peter O’Toole gör ett anmärkningsvärt porträtt av president Hindenburg, men den svårare huvudpersonen spelas av Robert Carlyle, som gör det konsekvent på ett mästertligt sätt och avslöjar precis hur Hitler gradvis utvecklade den personlighet som blev diktatorernas diktator mest genom utstuderat skådespeleri och alltid framför spegeln. Liksom hos Churchill var minsta detalj i de retoriska framträdandena noggrant förberett och repeterat och ingenting lämnat åt slumpen eller någon improvisation. Filmen är nästan dokumentär i sitt kusliga avslöjande av hur nazismen byggdes upp till en formidabel och hänsynslöst grym och urskilningslös politisk bulldozer för vilken ingenting som stod i vägen hade någon chans – okänsligheten var lika total som Stalins och kommunismens, och det var ingenting annat än en genomförd politiskt etablerad psykopati som gjordes till lag och norm för hela Tyskland. Man har ofta sagt att Churchill egentligen också inte skydde några medel för att genomföra sin politiska vilja, men där förelåg en väsentlig skillnad. Medan Churchill hävdade, att man ingenting hade att kämpa för om det inte var för kulturen, så hävdade Göring, att om kultur så mycket som nämndes, så osäkrade han sin revolver.

En helt annan sorts diktator förekom i modfilmen ”*The Devil Wears Prada*” där djävulen i fråga var ingen annan än Meryl Streep som formidabel modedrottning, vars minsta lillfingerkrökning innebar en auktoritär befallning som inte tålde att ifrågasättas. Det är Streep som gör hela filmen, hennes modediktator genomför sin roll med mycket små men desto mera effektiva medel, och hon är fullkomligt övertygande som överjordiskt skön och beundransvärd skräcködlå; men filmen handlar bara om mode, och även om den är intressant är den dock så extremt ytlig som just mode bara kan vara.

Då var den gamla musikalen ”*Gypsy*” från 1962 mera intressant som en beskrivning av en vaudevillefamilj, en mor med två döttrar, som turnerade omkring i USA under 20- och 30-talen. Det var den yngre dottern som var den stora publikmagneten, en idealisk barnstjärna, medan den äldre system mest bara fick agera assistans. Men denna barnstjärna fick till slut nog av sin mors

impresariolater, som skulle bestämma allt och hindra henne från att växa upp, medan hon helt enkelt sjappade med en kavaljer och lämnade scenen för gott. Den desperata modern, suveränt spelad av Rosalind Russell, själv ganska i utförsbacken på 60-talet efter sin storhetstid som pinuppa under kriget, ser sig då tvungen att till varje pris i stället göra sin äldre mindre begåvade dotter till ny barnstjärna, vilket slår alldeles fel.

Det är hennes roll som är den intressanta i filmen. Hon spelas av Natalie Wood i fantastisk regi av Mervyn Leroy, som gradvis millimeter för millimeter utvecklar denna mycket speciella karaktär, tills hon slår igenom som USA:s första strip-tease-primadonna, den berömda och ökända Gypsy Rose Lee.

Musiken är inte speciellt imponerande, men scenframträdandena är det desto mera, och Natalie Wood är bedövande i sitt i början mycket försiktiga och timida utspel, som sedan gradvis tar över hela filmen med storm.

En annan mycket märklig 60-talsfilm, som man trodde skulle vara fullkomligt tidsbegränsad till den epok som den skildrar, men som i stället står sig märkvärdigt väl än idag, och som till och med kan anses mera aktuell idag än någonsin, är den bisarra kultfilmen *"Wild in the Streets"* med Christopher Jones i huvudrollen som karismatisk popsångare, som leder hela USA:s ungdomsrevolt mot etablissemang. Det är 1968 och *flower power* det handlar om, där droger spelar en icke oväsentlig roll, då dessa blir medlet för ungdomsrörelsen att slå ut hela det politiska etablissemang och låta ungdomarna ta över både regeringen och hela den amerikanska världspolitiken med fred i första hand – när alla vuxna slagits ut behövs det inga krig eller rustningar längre.

Filmerna brukar hamna under rubriceringen en engångsföreteelse, en sådan film ser man aldrig mer och kan aldrig göras om eller ens efterliknas, och visst är den spektakulär i sin halsbrytande fantasi och helt övertygande iscensättning av hur en politisk ungdomsrevolt mot hela samhället faktiskt skulle kunna genomföras. De vuxna politikerna är inte alls flata eller dumma, de gör motstånd, och där finns även en Kennedygestalt som försöker ta ungdomen på rätt sätt och leda dem rätt med att utge sig för deras ledare och talesman, men han blir det främsta offret för den bisarra men totala revolutionen.

En helt annan revolution skildras i Costa-Gavras film *"Missing"* med Jack Lemmon i huvudrollen som den amerikanske affärsmannen som 1973 reser ner till Chile för att ta reda på vad som hänt hans son, som försvunnit efter kuppen den 11 september det året med störtandet av president Allende. Det är en sann historia, och Jack Lemmon gör kanske sitt livs enda tragiska roll, men den kunde inte ha gjorts mera övertygande. Naturligtvis hittas aldrig sonen förrän de ansvariga militärerna till slut producerar hans lik, men vägen dit genom den byråkratiska och politiska djungeln är oändligt lång och svår och prövande, en formlig och oändlig Golgatavandring för en ensam far. Filmen har aldrig undfått sitt rättvisa erkännande för sin dokumentära noggrannhet och sanningsenlighet. Den kan inte visa allt, men när filmen tar slut återstår ännu faderns mångåriga kamp mot USA:s rättssystem för att få sitt rättmätiga skadestånd för offrandet eller bortslarvandet av sonen, en annan historia, som filmen inte kan mer än antyda efter allt vad den redan gått igenom.

På tal om latinamerikanska bisarrheter måste vi ta upp Alejandro Jodorowsky till behandling. Han gjorde två filmer, och båda har blivit kult. Den första är *"The Holy Mountain"* just från 1973 och var John Lennons älsklingsfilm – han kunde se om den och se om den i det oändliga. Idag verkar den ganska tafatt och amatörmässig, men visst är den filosofiskt intressant. Det är en klart pacifistisk uppgörelse med världens korrupta kapitalistiska ordning, som gett anledning till alla krig och orättvisor, och bitvis är den mycket fascinerande. Fantasin ges fritt spelrum, och det är omöjligt att inte följa med i de förföriskt nästan hypnotiserande utsvävningarnas fantastier.

Den andra filmen kom sexton år senare och är betydligt mera mogen och framför allt mera dramatisk. Här skildrar Jodorowsky sin egen barndom, och de stora cirkusscenerna i början är oförglömliga med en begravning av en död elefant som överväldigande höjdpunkt. Mycket i denna film påminner om Fellini, det är samma sorts cirkusmiljö som skildras, men här är huvudpersonen mera freudiansk. Han växer upp med ett trauma som han aldrig lyckas finna sig till rätta i eller få distans till, vilket gör hela hans liv till något av en mardrömshallucination, där han aldrig riktigt vet vad som är verkligt och vad som inte är det. I början förekommer han på ett mentalsjukhus, tills läkaren skriver ut

honom som frisk, men han är inte alls frisk utan brottas fortfarande med traumat sin mördade mor, som han aldrig blir av med utan som fortsätter att dominera honom och bestämma över hans liv som vuxen. Filmen heter ”*Santa Sangre*”, det heliga blodet, och Santa Sangre själv är ett helgon som fått båda sina armar avklippta. Samma sak händer modern.

Filmen kan inte beskrivas. Den måste ses. Jag såg den när den var ny och har inte sett den på nytt sedan dess, men när jag nu såg om den var den ännu mera bedövande och överväldigande än första gången, fastän jag visste allt vad som skulle hända. Den är framför allt förtrollande vacker och unik i sin mycket personliga och oändliga djupdykning ner i det mänskliga själsmörkrets extremaste utmarker. Ändå är filmen klar, och slutscenen med dess upplösning av det oändliga trasset är fullkomligt acceptabel.

En helt annan sorts djupdykning bjöd den isländska filmen ”*Djupet*” på, en annan sann historia, som tilldrog sig utanför Västmannaöarna söder om Island efter det stora vulkanutbrottet där. En trälare förläste genom att trålen fastnade i klippbotten och drog omkull hela båten, varvid de sex besättningsmännen fann sig utlämnade i femgradigt havsvatten medan lufttemperaturen var några minusgrader. Ändå överlevde en av dem genom att lyckas simma i land – en simtur på sex timmar i en vattentemperatur där vem som helst annars rent biologiskt måste dö efter bara 20 minuter. Hur klarade han det?

Det är mysteriet, som ännu aldrig klart har kunnat utredas, fastän man har gjort tappra försök. Man fick honom till och med att gå med på ett vetenskapligt experiment, där han testades tillsammans med andra hårt garvade marinsoldater, som borde ha klarat av vad som helst. De klarade inte av nedkylningen i femgradigt vatten längre än 20 minuter, medan han lugnt fortsatte som vanligt att trampa vatten i det oändliga.

Man försökte förklara det med att han hade liksom ett sälspäck. Visst var han en aning tjock, och med ett visst fettlager tål man naturligtvis kallt vatten bättre än andra, men denna förklaring förblir otillräcklig. Det är inte hela sanningen.

I slutet av filmen visas också den autentiska intervju som han gjorde för TV där han svarar på frågorna hur han egentligen bar sig åt. Han svarade, att han pratade med måsarna. Dessa hängde över honom nästan hela vägen, de visade honom riktningen mot land, han bad dem flyga i land och hämta hjälp åt honom, det utspann sig en märklig dialog, som om måsarna brydde sig om honom och faktiskt ville hjälpa honom, och detta naturfenomen är välkänt ända sedan antikens dagar, då skeppsbrutna ibland kunde räddas av delfiner. Man kan inte komma åt hela förklaringen, men denna kontakt med naturens egna varelsers livshemligheter kan ge en vink om vad denna överlevnadshemlighet egentligen handlar om.

Till slut måste vi ta med en komedi. ”*Three Coins in the Fountain*” är en klassisk 50-talskomedi som handlar om tre damer i olika åldrar i Rom, som alla råkar ut för kärleksproblem genom synnerligen olika kavaljerer från olika sociala miljöer. En av dem är Rossano Brazzi, en medelålders vanlig italienare, en annan är Louis Jourdan som ung och förskräckligt rik och snobbig aristokrat, en veritabel prins, och den tredje är en gammal författare spelad av Clifton Webb, som visar sig vara döende. I inledningen finner sig de tre damerna tillsammans vid Fontana di Trevi och kastar alla tre ett mynt bakom sig i fontänen. Historien är ytterst finurlig. Alla tre kärleksaffärerna havererar ordentligt, men i slutet av filmen återfinner damerna varandra ännu en gång vid Fontana di Trevi, nu är fontänen torrlagd för att rengöras, men hur det nu kommer sig, så löser sig alla problemen där som genom ett underverk men ändå fullkomligt logiskt. Det är en underbar solskensfilm med maximal charm hela vägen, och man bara njuter från början till slut, medan Frank Sinatra sjunger det oförglömliga örhänget, som sedan förblir omöjligt att glömma, medan man ständigt måste nynna det för sig själv då och då för att i minnet dröja kvar i filmen och få njuta av dess oförgängliga ljuvlighet bland alla Roms allra utsöktaste miljöer...

Några milstenar, december 2014

- 2 Ray Walston 100 år ('South Pacific')
200 år sedan Markis de Sades bortgång.
- 4 Jeff Bridges 65 år.
- 5 George Armstrong Custer, kontroversiell indiankrigare som stupade mot indianer, 175 år.
- 8 James Galway, irländsk flöjtist, 75 år.
- 9 Dame Judi Dench 80 år.
- 10 Dorothy Lamour (Mary Leta Dorothy Kaumeyer) 100 år.
50 år sedan Martin Luther King fick Nobels fredspris.
30 år sedan biskop Desmond Tutu fick detsamma.
- 13 Christopher Plummer 85 år.
- 14 Don Johnson 65 år.
- 15 70-årsminnet av Glenn Miller, nerskjuten över Atlanten vid 40 år.
50 år sedan Canada etablerade blodlönnens löv som sin nationalsymbol.
- 16 Noël Coward 125 år.
Liv Ullman 75 år.
- 25 Sissy Spacek 65 år.
- 26 Richard Widmark 100 år.
- 28 Friedrich Wilhelm Murnau 125 år, en av stumfilmens främsta regissörer.
Maggie Smith 80 år.
Denzel Washington 60 år.
30-årsminnet av Sam Peckinpah.
- 30 Russ Tamblyn 80 år.

Återupplivningen, del 7: Den italienska tågthrillern och det kritiska pusslet

Trots alla svårigheterna och struligheterna i Bulgarien och Grekland kändes det bra att ha återknutit bekantskapen och närheten till dessa båda kulturer och länder, och det kändes svårt att skiljas från dem. Kanske det hade varit bättre att stanna extra i Bulgarien och stanna fler dagar i Athen, men då hade jag missat Silvia och Sergio i Milano, som den 15-e skulle resa ut igen. Därför blev resan från Bulgarien tyvärr något av en kapplöpning med tiden. Redan där hade jag sett att färjetrafiken från Grekland till Italien försämrats, vilket skulle kunna vålla problem, vilket det gjorde.

Saken blev inte bättre av att färjan från Patras försenades från början. Vi startade med en timmes försening, och den kunde icke tas igen. Jag hade meddelat Sergio och Silvia att jag skulle kunna hinna till Milano till 20.40, om färjan höll tiden. Om den inte gjorde det skulle jag hinna till nästa tåg 21.25. Till och med det gick i stöpet.

När jag äntligen kom fram till Ancona tog jag första bästa tåg mot Milano, som visade sig vara ett direkttåg, som bara skulle stanna vid ett fåtal stationer på vägen, som Forlì, Rimini, Bologna och Parma. Det passade mig utmärkt. Det var ett tåg av samma klass som jag rest genom Tyskland med utan platsbiljett, modern standard men ingen lyx, men det visade sig att Inter Rail inte gällde för detta privattåg, som erbjöd middag och WiFi och klar information på både italienska och engelska, och som hette Italotreni. Det var privat. Alltså slängdes jag av tåget i Bologna.

Jag hittade genast ett annat tåg därifrån till Milano, men det visade sig vara fel tåg det också. Det var ett långsamt lokaltåg som stannade vid varenda station, och jag kunde ingenting göra, bara följa med och lida med Sergios och Silvias oro för vart jag kunde ha tagit vägen. Detta tåg nådde Milano först 22.45, alltså en timme och en kvart senare än vad jag lovat dem, men det kom ändå fram, och jag kastade mig genast ner i tunnelbanan.

Klockan var väl halv 12 när jag nådde fram till deras dörr, men mottagandet blev desto hjärtligare. Sergio gick genast ner och köpte en pizza åt mig, och vi hade en angenäm nattstund innan vi blev för trötta med nytt utbyte av tankar och lärda böcker – Zygmunt Bauman med "Det flytande samhället" var en ny bekantskap för mig liksom Claudio Fava, en av Italiens två hederliga politiker, och Mark

Harlanty (?) med "Code Salt" från 1997 bar en odysse genom hela världsordningen. Då de varit i Peru förra året kunde jag rekommendera William H. Prescotts "Perus erövring", det kanske mest omfattande och utförliga arbetet om Inkaväldets fall, medan de nu närmast skulle bege sig till Serbien och Bosnien med Belgrad och Sarajevo.

Det innebar att de under sina sista dagar före avresan knappast skulle vara hemma alls, utan jag lämnades helt åt mig själv till att försöka fortsätta jakten på mina vänner i Lucca, som inte hört av sig med ett pip. Jag fann ett Internet Point i närheten av Brenda, där jag till nöds kunde sköta min internettrafik, så att jag kunde varsko mina släktingar om en eventuell för tidig ankomst, men jag fick även iväg ett mail till Eduardo i Lucca, Paolos bästa vän, och frågade om han visste något. Jag fick nästan genast svar, att Paolo, som alltid bara varit intresserad av agrikultur och varit närmast en vagabond, numera arbetade seriöst som psykolog och därför nästan aldrig var hemma. Jag hade i alla fall rätt nummer, när jag försökte ringa till honom.

Vi fick dock en kväll gemensamt med Silvia och Sergio, då de bjöd mig med på en teaterföreställning med Antonio Rezza. Han är närmast en stand-up-komiker men mycket virtuos som sådan, medan jag mest upplevde honom som en tröttsam pajas. Han höll på i det oänsdliga med sin tröttsamma enmansföreställning, medan publiken jublade och jag allt oftare föll i sömn för att vakna när föreställningen äntligen tog slut. Den hade dessutom blivit försenad, vi blev utan middag, och tunnelbanan stänger i Milano vid midnatt, så vi fick bråttom hem, där vi fick trösta oss med pizza och kebab. Det hade kunnat vara värre.

Det var min första upplevelse av absurd teater, och visst var det intressant som omväxling, och det måste framhållas att Antonio Rezzas prestation med sin enmansföreställning var tekniskt suverän, ehuru det nästan enbart handlade om skådespelarakrobatik och i sin helhet verkade fullkomligt meningslöst i sin ytlighet.

Tyvärr var alla mina försök att nå Paolo i Lucca fruktlösa. Jag fick ge upp saken. I stället kontaktade jag Verona och berättade om min kritiska klämma för kusinerna, varpå Paolo Turri svarade, att Ida och Achille inte kunde härbärgera mig längre på grund av sin ålder (91 respektive 94) men att han kunde göra det i stället men tidigast från fredag. Jag svarade genast att det var OK.

Min kontakt med Alberto Lanciai blev mera fruktsam. Han svarade att han gärna skulle ta emot mig redan på onsdag. Allt jag behövde göra var att slå honom en signal innan jag startade, och han skulle ta emot mig vid stationen. Den sanna Lanciaiska hövligheten förnekade sig inte.

Därmed verkade krisen vara löst. Jag fick skippa Lucca, ingen träff där, och satsa helt på Verona i stället med andra kusiner än de vanliga till att börja med.

(I nästa nummer: *Haveriet.*)

Tålamsresan, del 3: Manali och vidare

Allt var i sin ordning i Manali. Jag fick träffa den ena efter den andra. Min gamle värd var oförändrad och lika mycket i sitt ässe som vanligt. Tara kom på besök, och återseendet var hjärtligt. Denna märkliga bonde, som med sin stora familj lever helt *in natura* på avkastningen av sin egen gård, är alltid snyggt och nästan stiltigt klädd med strumpor och skor, denna gång nästan helt i vitt. Jag fick även träffa Raju, som efter 15 år i Greenlands tjänst öppnat eget hotell inte ens ett stenkast ifrån – *Green Views*. Från Greenland har den vackra utsikten förstörts av ett monsterbygge som växer med en våning varje år, medan *Green Views* ligger utanför den blockeringen. Det var svårt för honom att skiljas från Greenland, min värd blev naturligtvis ledsen på honom, men han måste få gå vidare.

Även internet började fungera, så jag kunde börja ta i tu med fyra dagars *backlog* med 180 mails. Det regnade mycket, men stundtals var det riktigt vackert och njutbart. Jag återfann även mitt gamla favoritcafé vid strömmen i Old Manali, där allt fungerade normalt. Bara gamla *Café Momo* vid det buddhistiska klostret förblev stängt tills vidare.

Jag kom fram till Manali på Självständighetsdagen den 15 augusti, så det var full rulle med turismen i staden. Det var en fredag, så festen fortsatte hela helgen och skulle på måndag följas av en annan helg, som hette Krishnas födelsedag. Jag har aldrig tidigare sett en sådan trafik i Manali. Det var ständiga

trafikproppar i Vashisht, det har det aldrig varit tidigare, och till och med den stora landsvägen ner från Rohtang var fullproppad av köer. Mitt i allt detta lämnade min värds hjälpredda stället, som min värd då ensam fick sköta om.

Tror ni inte att han satt uppe och väntade på mig när jag kom hem klockan 9 på kvällen! Han lagade te åt mig och var helt inställd på att sköta allt i huset vid sin höga ålder (någonstans mellan 80 och 90) om uppgiften dock var enkel genom att jag nu var enda gästen och hade små anspråk.

I hopp om någon sorts besked eller öppningar från något håll, från gamla vänner eller mina problem och bekymmer ute i världen, uppsköt jag min avresa till tisdagen. Jag hade redan förlorat en dag genom olycksödet mellan Simla och Manali, så jag kunde lika gärna förlora en till, då jag ändå trivdes och mädde så bra i Manali. Det skulle ge mig bara knappa två veckor i Ladakh, varför det såg illa ut för Zanskar.

Två nya gäster kom till Greenland, av vilka den ena var från Argentina. Han hoppades kunna cykla upp till Ladakh, han hade redan cyklat över Anderna, och om vädret förblev som det var skulle det inte vara några problem. Efter regnet hela natten till lördagen hade vädret varit otroligt stabilt och vackert.

Med Tara talade jag en smula om Greenlands framtid. Han tänkte *leasa* det nu under den två månader långa turistsäsongen efter monsunperioden, vilket var något av ett experiment. Det var bara att hoppas att det skulle gå bra. Det var ett stort företag han gav sig i kast med, och hans första åtgärd skulle troligen bli att höja rumshyrorna.

Vashisht drällde av ryssar och israeler. Annars lugnade livet ner sig under måndagen, och över huvud taget tog jag det mycket lugnt under dessa tre dagar, helt avstressad genom den traumatiska Simlaresan, och ägnade mig nästan bara åt promenader och studier. Det lutade åt att hela resan skulle bli sådan.

Men på tisdagen bar det av mot Rohtang och Keylong, det första och svåraste passet och den första anhalten på vägen. På stationen halv 7 visade det sig att man inte kunde köpa biljett till bussen. Ingen kunde göra någon reservation. Det var bara att hoppa på och betala på bussen.

På bussen visade det sig att bussen var full. Alla platser var upptagna. Jag lyckades hitta en tom plats längst bak, men det visade sig att någon hade biljett till den platsen – från Kullu. De flesta var passagerare från Kullu och hade reserverat sina platser där. Så jag fick stå hela vägen.

Det var en ny erfarenhet att komma över Rohtangpasset i det mest perfekt idealiska väder på stående fot. Jag fick stå hela vägen (5 timmar) till Koksar. Efter Koksar blev det äntligen en plats ledig längst bak, där man kunde klämma sig bland sju andra och studsa med dem inför varje grop och bula på vägen, som denna mest bestod av.

Även på denna resväg uppstod det en omfattande vägblockering genom ras. Vi var bara 10 kilometer från Keylong när vi fastnade, och kön var återigen ett antal kilometer. De flesta hade suttit där sedan i morgse, men blockeringen hade redan pågått i tolv timmar medan grävskoporna arbetade för fullt.

Som resällskap hade jag den unga Sandra från Österrike i Tyrolen, närmare bestämt Kufstein. Hon var mycket underhållande, bara 30 år och redan mycket erfaren Indienresenär sedan många år och ämnade nu förbli i Indien i tre år ungefär. När vi äntligen lossnade från trafikblockeringen och vi lyckligt ankom till Keylong tog jag med henne till mitt gamla ställe med de tibetanska bröderna där vi fick nattlogi för 100 rupier.

Vi tillbringade sedan kvällen tillsammans under gemytlig samvaro. Jag försökte få med henne upp till klostret, där jag inte varit på fyra år, men jag fick ta mig dit ensam. Med det gudomliga vädret var det en stor tillfredsställelse att få återse denna svindlande utsikt över Lahaul efter fyra års uppehåll.

Vi lyckades även skaffa goda sittplatser för morgondagen för den fortsatta resan till Leh, så åtminstone morgondagen skulle man slipa stå hela vägen.

(I nästa nummer: *Framsteg.*)

Tillbaka till Spiti, del 13: Ett skrämiskt

Hur kommer det sig att Lamayuru och Leh är så extremt olika klimatmässigt, Lamayuru i positiv bemärkelse och Leh i motsatsen, fastän de ligger på exakt samma höjd av 3500 meter? Man skyller Lehs dåliga klimat på den extrema torrheten, men Lamayuru är ännu torrare. Min guide från Zanskar gav en intressant förklaring.

Det är något i jorden i Lamayuru som trots det extremt torra klimatet hela tiden bevarar en viss fuktighet i jorden fastän där inte finns någon flod, men där finns en ständig källa, kring vilken Lamayuru har vuxit upp som en ständigt blomstrande oas. I Leh finns det ingen fuktighet i marken, utan allt vatten kommer från bergen i form av smältvatten. Denna källa i Lamayuru betraktas som helig och har hållit denna oas, som en gång var en stor sjö, vid blomstrande stilla liv i tusen år. Leh har tillkommit betydligt senare.

Vi hade tur med vädret när vi lämnade Leh klockan 5 på morgonen. När vi färdades upp för Tanglang La var himlen klarblå, och man behövde inte ens ta på sig strumpor. Vilken skillnad från snöstormen vid ankomsten! Fastän det var samma sorts turistbuss som den dödligt långsamma för två år sedan var denna resa bättre planerad, då stoppen blev få och effektiva, och hela resan till Keylong tog bara 13 timmar, så att vi kom fram före skymningen. Bland passagerarna var två israelitiska mycket unga par, ett äldre par från Hamburg, en ung tysk från Bayern som var i Indien för första gången och ändå hade gjort hela treveckorstrekken Darcha-Lamayuru, en ung fransman från Nice som filmade nästan hela bussresan, och en nittonårig engelsman från Cornwall, som såg precis ut som en finne.

Denne unge man hade löst en otillräcklig biljett, så han fick ingen tältplats i Keylong, utan jag fick hjälpa honom till en säng i mitt gamla härbärge vid busstationen för 100 rupier, vilket han var tacksam för. Mina tibetanska tvillingbröder var tyvärr inte där, så jag fick nöja mig med en hälsning genom den enas fru.

På vårt busshärbärge i tält fick vi en överdådig middag med ris, grönsaker, både kokta och färska, linser och fruktcocktail till efterrätt. Även frukost skulle ingå. Hela resan förflöt smidigt, och det förekom inga incidenter eller någonting att anmärka på.

Det visade sig att min unge engelsman Dan blev den som drog det längsta strået. Alla andra frös ihjäl eller sov inte alls. Det var iskallt i tälten, som i det iskalla Sarchu, där ingen längre vågade övernatta av risk för att frysa ihjäl, vi hade täcken, men de var iskalla och alldeles för korta, då de var anpassade efter små hinduer och ladakhier. Vi var fem i vårt tält, och en av dem, en hinduisk äldre men annars trevlig man, var den värsta snarkaren jag någonsin råkat ut för. Han förde helt enkelt oväsen – och sov själv med öronskydd. Min närmaste granne, den unge tyske gröngölingen, flyttade helt sonika ut och bytte tält. Den kylslagna situationen blev inte bättre av att jag ständigt måste gå ut och kasta vatten. Min hosta hade återkommit i Leh, och den hjälpte till med att hålla oss inklusive mig själv vakna genom hela natten.

Under tiden gottade sig Dan under ett tjockt täcke i en väl tempererad sovsal och sov utomordentligt gott hela natten – för 100 rupier.

Något plåster på sårn blev den frukost vi bjöds på 6.30 med potatis, chaupathis och te i obegränsade mängder. Vädret var hyggligt, och vi satte av klockan 7. 10.30 nådde vi Rohtang, och där väntade dagens välsignelse. Vädret var ypperligt, och uppe vid passet stannade bussen för att låta oss fotografera. Det hade aldrig hänt förut. Jag, Christophe, tysken och Dan rusade alla upp till toppen av passet och fullkomligt frossade i fotografering.

Som väntat blev nedfarten den enda svåra etappen av resan. Som vanligt tornade trafikhindren upp sig i form av vägarbeten, vägmaskiner, väntande truckar, grävskoppor och andra sådana skrymmande långsamma vägmonster. Halv ett var vi nere i Manali efter denna djupdykning på 2000 meter ner in i tjockare och mera syremättad luft, där det var varmt och skönt och fuktigt. Regntiden var inte helt slut ännu, men det märktes att turismen till Ladakh börjat avmattas kraftigt. Raju tog emot mig på stationen, som om han väntat enkom på mig, och efter tillbörligt avskedstagande till alla mina duktiga medpassagerare knallade jag iväg uppåt mot mitt hem. Av ren rutin kände jag efter plånboken och passet i jackans innerficka. De var inte där.

Något sådant hade aldrig hänt förut. Jag rusade tillbaka till stationen, konduktören och Raju var ännu där, och de hjälpte mig att leta både kring bagageutrymmet längst bak, där jag tagit av mig jackan

för att damma av den fruktansvärt dammiga ryggsäcken, och inne i bussen, men de stod bara inte att finna.

När jag tagit av mig jackan hade jag lagt den på väskan för att göra ryggsäcken igenkännlig, och när jag tagit den på mig igen hade jag fått den upp och ner. Då måste plånboken och passet ha trillat ut. Stationen vimlade av krymplingar och tiggare som kunde ha sett sin chans.

Till slut inne i bussen bad mig konduktören närmare undersöka jackan. Jag hade redan gett upp och trodde det var hopplöst, när plötsligt plånboken hoppade fram på golvet. Var kom den ifrån? Raju undersökta jackan närmare och fann även passet – i ärmen. På något sätt hade alltså plånboken och passet rymt ur bröstfickan och sökt sig in i rockärmen. Vilken lättnad! Jag hade aldrig ställts inför så kritiska möjligheter tidigare som en verklig förlust av pass och plånbok hade kunnat innebära.

Jag knallade hem till Greenland och gjorde mig hemmastadd i ett enklare rum, firade hemkomsten med en whisky, och begav mig omgående ut i staden för att i första hand åtgärda skadorna efter flera dagars katastrofal brist på internet uppe i Ladakh – min *backlog* måste vara fruktansvärd.

(I nästa nummer: *Manali och Dharamsala.*)

Föreseningsresa med komplikationer, del 11: Fullmåne i Pelling

Kanske jag skulle ha gett Phudong en chans, fastän mina vänner hade flyttat därifrån. När jag gick ner från den norra jeepstationen i Gangtok kom jag att tänka på min förträfflige vän från förra gången, polismästaren i Phudong, som då gjort så mycket för mig. Men hans egentliga bostad var i Gangtok, och jag kunde inte veta om han var i Phudong.

Fullmånen hade inletts redan i Darjeeling men höll ännu på i Pelling, där kalasvädret var lika fulländat som i Darjeeling. Efter en välgörande varm dusch på morgonen gjorde jag min traditionsenliga promenad ner till Rabdentsruinerna och sedan upp till Pemayangtse, där jag hade turen att påträffa Lama Yonda genast. Han var upptagen och på väg ner till Pelling, men jag fick följa med honom ner och lovade besöka honom när jag återvände från Yuksom.

Det inställda besöket i Phudong hade den fördelen med sig att jag definitivt skulle få tid för ett besök i Yuksom. Hade jag farit till Phudong hade det varit tveksamt. Efter tolv på onsdagen skulle tydligen flera jeepar avgå dit, så kusten verkade klar.

Den stora överraskningen kom på kvällen. Klockan 6 invaderades hotellet av samma hjärtliga italienska grupp som jag en gång upplevt en invasion av på Kunga i Darjeeling, då de beslagtagit större delen av restaurangen och alla borden utom två. Nu gjorde de samma sak på mitt ställe Garuda i Pelling. Vi hade redan bekantat oss med varandra på Kunga, men nu blev det ordentligt. Vad som följde var rena bankettorgien. Det inleddes med öl för hela gänget, och därpå beställdes soppor, momos, *thenthuk* och vad helst annat med mera öl i obegränsade mängder. De var 14 till antalet och nästan allesammans från nordöstra Italien, främst från Venedig och Padua samt en från Torino och en från Rom. De inbjöd mig att delta, och som äldst i sällskapet blev jag nästan hedersgäst samtidigt som jag smått kände mig som värd, för det var ju mitt ställe de hade kommit till. Bäst vän blev jag med en ung gynekolog Arrigo som arbetade i Münster och med en sjuksköterska i nästan min egen ålder, Annalisa från Padua.

Stämningen, hjärtligheten och middagsglädjen hade inte kunnat bli trevligare, och till slut kom också deras båda guider och sällade sig till sällskapet. Den ena var från Orissa men bodde i Punjab och var första gången i Sikkim, medan den andra var infödd och från Yuksom. Han var mycket intresserad och mångkunnig, 35 år gammal och gav mig värdefulla tips om Yuksom, där hans familj ägde flera ställen. Han förstod att jag var en enstöring som helst sökte lugn och ro och inte alls behövde lyxhotell med TV och varm dusch.

När vi avslutade banketten och de sista gick hem, vi var fem som dröjde oss kvar i det längsta, visade sig klockan vara 11. Vi hade hållit på i fem timmar. Tillsammans med Annalisa och Arrigo beslöt vi att på morgonen klockan sex gå upp till klostret Sangha-Choeling för soluppgången.

Den morgonen låg Kanjenjunga i moln. Jag gick upp ändå, men mina vänner syntes inte till. Jag vandrade upp till klostret ändå, gradvis verkade Kanjenjunga framträda ur sina molnslöjor, och på

vägen ner mötte jag dem. De hade naturligtvis tagit fel väg, som man alltid gör i Pelling första gången, trots mina instruktioner. Vi gick upp på tre man hand en gång till och hade en angenäm stund där uppe tills det var dags att gå ner och för mina vänner att återansluta sig till sin grupps program. Efter frukost skulle de fara till Gangtok för några dagar och sedan tillbaka till Delhi och Italien.

Plötsligt hade jag funnit helt nya hjärtliga, kultiverade och intressanta vänner i Sikkim i stället för dem jag förlorat i Phudong, – men de var italienare. Det var emellertid påfallande, hur olika dessa italienare var mot indierna, försynta, hänsynsfulla, ständigt på sin vakt mot att säga eller göra något fel, artiga och framför allt ärliga, allt egenskaper som man alltid saknat hos de burdusa, onyanserade och nonchalanta indierna, med några undantag i Himachal Pradesh och Darjeeling, främst bland tibetaner och buddhister.

Det var den stora höjdpunkten vid fullmånen i Pelling och troligen resans sista höjdpunkt. I morgon skulle jag vidare på oprövade vägar till Sikkims äldsta kloster Dubdi från 1701 vid Yuksom – en ungdom i jämförelse med mina stamtillhåll i Ladakh från 1000-talet.

(I nästa nummer: *Slutmålet och försening i Pelling.*)

Kalasresa med förvecklingar

1. Inledande motgångar

Det sket sig från början. Som vanligt sammangaddade sig alla ödets element för att göra min avresa så omöjlig som möjligt. Kvartersföreningen ställde krav på mig som kassör att åtgärda deras tillgångar, men för att göra detta måste man gå till banken och åtgärda diverse svårigheter med en tillbörlig dos. Eftersom jag hade en sådan dos för en annan förening skulle tydligen även denna dos appliceras för vederbörande förening, vilket föranledde vissa byråkratiska turer. På mitt bankmeddelande med information hänvisades till två personer, men när dessa försökte kontaktas från banken var den ena på kurs och den andra borta. Längre kom vi inte. Föreningen fick fortsätta finansiera sina program med privata utlägg.

Det uppstod naturligtvis förseningar. Samma dag som avresan skulle äga rum meddelades det per mail att Helsingforsflyget till Delhi redan var försenat med minst tre timmar.

Jag hade som vanligt alldeles för mycket att göra på en gång, jag hade fått avstå från ett symposium i Stockholm och från årets viktigaste gradgivning i PB plus en till för att möjliggöra resan som strulade till sig från början.

Men det värsta var, att jag hade riktat in mig på ett Diwalifirande i Manali vid månadsskiftet med några inledande dagar i Dharamsala. Det visade sig till min förskräckelse att Diwali inföll en vecka tidigare. Den hade aldrig varit så tidig tidigare. Detta omkullkastade alla mina planer. I stället för Dharamsala fick jag inrikta mig på att direkt bege mig till Manali, för att åtminstone kanske få uppleva slutet av Diwalihögtiden, men det såg illa ut, i synnerhet med den inledande flygförseningen, som egentligen var resans viktigaste etapp.

I Göteborg var dock vädret det bästa tänkbara för en avresa – det hade regnat oavbrutet i tio dagar, och det skulle hålla på. Man saknade inte sådana omständigheter, och vädret kunde inte vara dystrare i Indien, eller kunde det? Det återstod att se. Enligt prognos skulle det vara mulet även i Delhi men åtminstone varmare. I Sverige väntades snöfall i större delen av landet – den 23 oktober.

Internationellt drogs man med problem med islam. Rörelsen Isis, som utropat ett nytt kalifat och som i islams namn halshög kristna, kurder och yezidis utan urskiljning var de kom åt sådana i Irak och i Syrien, bara för att de inte var islamister, ställde till med oreda i hela Orienten, medan Turkiet, som ändå bekände sig till islam, i det längsta tvekade inför att ta ställning mot denna självklara ensidiga terrorrörelse. Vid Canadas parlament i Ottawa sköt en islamist vilt omkring sig och mördade några oskyldiga utan rimlig anledning. Ett nytt axiom trycktes bekräftas av allt detta: Alla muslimer är inte terrorister, men alla terrorister tycks vara muslimer.

Till detta kom Ebolakrisen. Den skenade. I vissa länder i Afrika var läget utom kontroll, och det varnades för att farsoten kunde spridas till Indien, där läkare och sköterskor i allmänhet inte garderade

sig. Jag var inte rädd för att åka dit, men jag var medveten risken att det kunde bli komplikationer vid resan tillbaka, om inte epidemin hejdades.

På Landvetters flygfält underlättades dock resan genast genom ett rabatterbjudande på mitt livselixir *Jägermeister*. Man fick två helflaskor för 300. På Systemet kostade halvflaskan 250. Det var bara att genast slå till. Man fick komplettera sig med whisky senare.

Det blev en lång väntan i Helsingfors. Det meddelades att det tidigast skulle meddelas något besked om hur det skulle bli med resan klockan 23. Avgångstiden var 20. Vid transferdisken fick man veta att flygplanet måste bytas ut av tekniska skäl. Man fick ett kort som berättigade en till förplägning för 17 Euro. Detta utnyttjades maximalt. Det räckte till en salladstallrik, kaffe och ett wienerbröd.

Klockan 23 kom beskedet att flygplanet skulle lyfta omkring klockan 1. Det blev alltså sammanlagt fem timmars väntan, när det skulle ha varit en.

När man slutligen klev ombord fick man ett papper i handen som informerade om passagerarens rättigheter. Enligt dessa hade man rätt att inställa resan och få biljetten återbetald om förseningen översteg 3 timmar och flygsträckan var över 1500 kilometer. Det var så dags att få veta det nu. Enligt detta hade jag alltså haft rätt att inställa resan redan i Göteborg och få pengarna tillbaka. Till och med i Helsingfors hade man haft rätt att få pengarna tillbaka och desutom att bli flugen tillbaka till Göteborg gratis. Man fick spara pappret till nästa gång.

När man väl var ombord fungerade dock allting som vanligt, och man fick så mycket vinpåfyllningar man ville ha. I Delhi hade jag turen att genast få en buss till Chandigarh. Därmed bröt jag mot min vana att fara via Simla till Manali, vilket skulle hämna sig rejält. Jag skyllde på flygförseningen. Jag resonerade som så, att jag kanske inte skulle hinna fram till Simla till den sista Manalibussen, varför det verkade säkrare att satsa på Chandigarh för vidare transport till Manali.

I detta ökända futuristiskt sterila och avskräckande moderna Le Corbusier-ställe råkade jag naturligtvis ut för skojare. En rickshawcyklist erbjöd sig att ta mig till vidare buss till Manali för bara 10 rupier, vilket jag föll för. Det visade sig då att han tog mig till en turistbussskojare, medan jag bara ville ha en vanlig buss till Manali. Han fick transportera mig vidare till busstationen i Sektor 43, vilket han begärde 150 för. Jag vägrade ge honom mer än 100.

Där fick jag en buss till Manali även genast, men blåsan trängde på efter allt kaffet och rödvinet på flyget. Jag lämnade bussen för att gå på toaletten, den var mindre än halvfull, men när jag kom tillbaka till bussen hade den åkt. Jag sprang till portvakten vid utfartsgrinden, där alla bussar måste stanna före utfärd, men min buss hade redan åkt och tagit allt mitt bagage med sig – kläder, arbeten, glasögon, och mediciner (*Jägermeister* och vitaminer). Det var den totala katastrofen.

(I nästa nummer: *Diwalithrillern*)

Tsepon Shakabpas epokgörande arbete om Tibet

Tsepon Shakabpa var finansminister i det fria Tibet fram till Kommunist-Kinas ockupation i oktober 1950. Redan då ville Dalai Lama gå i landsflykt till Indien för att slippa konfrontationer med den kinesiska översittarmakten, men Nehru rådde honom att ändå återvända, försöka samarbeta med kineserna och ha tålamod. Han lydde och hade tålamod så länge det var möjligt, men när kineserna 1959 själva hade brutit alla sina överenskommelser och avtal, löften och garantier mot Tibet var det inte möjligt längre. Och Dalai Lama hade inget annat val än att gå i landsflykt när kineserna själva avfytrade de första granaterna i Lhasa i mars 1959.

Redan 1951 såg finansminister Tsepon Shakabpa utvecklingens omöjlighet och gick själv i landsflykt till Indien det året. När Dalai Lama anlände i samma ärende 1959 fick Tsepon Shakabpa genast det omfattande förtroendeuppdraget att organisera tibetanernas existens i exil i Indien, en uppgift som han löste med den äran. Emellertid var han redan till åren kommen, och efter några år drog han sig tillbaka med ålderns rätt för att tillbringa resten av sitt liv med studier och författarskap.

Det arbete som han åstadkom är antagligen den viktigaste existerande historiken över Tibet sedan dess förhistoriska tider. Han har noggrant källforskat och granskat alla uppgifter som han förmedlat i

sin bok, så man kan lita på dem, och det torde inte finnas något historiskt arbete om Tibet som är lika noggrant underbyggt.

Hans historia börjar med de äldsta förhistoriska konungarna redan långt före vår tideräkning, medan han naturligtvis sedan koncentrerar sig på Tibets storhetstid under 600-800-talen, när själva Kina bävade för Tibets överlägsenhet och stränga regemente. Metodiskt går han igenom alla Tibets och Kinas gemensamma mellanhavanden och bevisar med historiskt källmaterial att Tibet alltid varit självständigt och att Kina aldrig haft någon rätt att ställa anspråk på Tibet, vars folk och kultur är helt väsensskilda från den kinesiska världen.

På vägen ger han mycket intressanta inblickar i Tibets inre problem och förvecklingar och dröjer sig självklart kvar vid den store femte Dalai Lama, som byggde Potala, ehuru det inte stod klart förrän långt efter hans död. Då hans regering varit så betydande doldes hans bortgång i årtal, och först när den sjätte Dalai Lama var mogen nog att tillträda och övertaga uppgiften som Tibets överhuvud accepterade och lät man det bli känt att den femte Dalai Lama var avliden, och vid det laget var även Potala, världens största och högsta byggnad under mer än 200 år, fullkomnat.

Naturligtvis är även hans samtidshistoria ytterst intressant, då han i princip varit med om allting själv – han är född 1907 och upplevde alltså den första kinesiska invasionen 1910 som barn, vilken han omsorgsfullt granskar och belyser med dess konsekvenser och totala fiasko, som gjorde att Kina i princip inte hade någonting att göra eller något inflytande alls i Tibet från 1911 till den kommunistiska invasionen 1950, under vilka knappt 40 år Tibet alltså var fullkomligt självständigt, oberoende och självförsörjande.

Boken utkom i sin första upplaga 1966 och är en bestående och viktig vittnesbörd, om inte den viktigaste, om Tibets faktiska egna suveränitet genom alla tider. 1966 var Kommunist-Kinas enväldige ledare med en högre folkmordsstatistik än Hitler och Stalin tillsammans Mao Tsetung 72 år gammal, när han satte i gång sin kulturrevolution som en sorts bekräftelse på sin regerings totalitära absolutism och universella destruktivitet, då den överlagda avsikten var att förinta all kultur i Kina och dess ockuperade områden, alltså Tibet och Turkestan, med en förödande total förintelse eller försök till förintelse av Tibets hela kulturarv och identitet som konsekvens, varvid drygt 6200 kloster och tempel förstördes och man försökte utplåna hela den tibetanska litteraturen med att bränna alla dess handtryckta böcker – endast 40% kunde räddas till Dharamsala.

Inte ens Tsepon Shakabpa med all sin klokhed och framsynthet kunde ana den förintelse och det folkmord som väntade Tibet när han avslutade sitt historiska verk om sitt hemland. Därmed är hans bok ett unikt monument över allt det som Kina försökte att förinta utan att lyckas, då den enda väsentliga delen av Tibets kultur egentligen är andlig, medan kineserna bara kunde förstöra det som var materiellt.

Allt gott inför de stora midvintershelgerna och det nya året,

önskar Fritänkaren sina läsare,

Göteborg den 30 november 2014.